

BUDAI FAMILIÁK

Az Ujlaki nemes Müller-család

Ruskin írt „*Velence köveiről*”: a középkori és reneszánsz kori kőfaragó és kőmesterek vésoje és fakalapása alól kikerült kövekről, melyekben e Város története íratott meg. Buda téglái szerény és távoli rokonai Velence köveinek, ámde Velence messze vagyon: Buda azonban közel vagyon, így tehát a *Budai Napló*-hoz közel esik a mindnyájunk Budáját alkotó téglák szerény budai története.

Óbuda klasszikus lelőhelye a római peremes tetőföld tégláknak, a lapos, nagy római fal tégláknak, melyek apró, középkori, lapos török, nagyobbajta 18. századi és mai nagyságú 19. századi téglákkal együtt a budai ember „enyhelyét”: szőlőtől óvó karámja: háza falát teszik. Alábbiakban arról a pátriárkáról, maig friss szellemű „*téglavető mesterről*” lesz szó, aki két nemzedék munkájával szerény kezdetekből a régi Magyarország legnagyobb iparosai közé emelkedett, aki *Budára* gyökeresítette családját, *budai* vonatkozású prédikátusos és *budai* téglavető képű magyar nemességet szerzett magának: *budai* földből lett téglából alapozta le a maga szerenésjét, családját s a keze munkájából lett téglából épült fel *Buda* is.

Az 1800-as évek elején kezdődik a pest-budai téglagyártás nagyobb üze-

művé tétéle és pedig Ujlakon. *Kunwald* Jákob óbudai kereskedő rakatta az első, nagyobb szabású gyártásra berendezett, kezdetleges, paraszti, német típusú téglágyártó kemencéket a Bécsi Országút mellett, a kiscelli domboldalban. A kemencék egyben *mészégető és téglágyártó* készségek voltak. Az ottani agyag igen alkalmas, de rendkívül kemény volt: őszi és téli időn puskaporral robbantották, tavasszal hőlének kiteve gödrökben vízbeágyazták és így oldották, hogy a tavaszi téglavetőre alkalmassá tegyék. A meszet tengelyen hordották be *Üröm* és *Békásmegyer* mészfejtőiből. A lakószoba nagyságú kemencébe legalulra a mészkövet rakták be és pedig úgy, hogy a nagyobb darabokból levegős vályut raktak, a mészkőre jöttek rá a kézzel vetett falitégla, ezekre a eseréptégla. A vályut fával fűtötték: négy nap és négy éjjel égett a tűz. A mész 1200 foknál folyt meg, a falitégla 500, a eseréptégla 300 fok meleg kellett. A tüzelés beszüntetése után agyaggal tömték be az etetőnyílást és a kiűrtöt, az izzó tömeg egy nap alatt hűlt ki. Az agyagot a keverővályukban lábbal taposták, alacsony asztalokon *mintázó-fával* (módi vetették. A munkások legnagyobb tömege lengyel és tót volt, az égetőmesterek jobbára bécsi németek voltak. A kemencés munkások a forró téglákat *börkesztyűkkel* szedték ki.

Később jött csak a géppel sajtolt, de drótos kerettel vágott, majd az automatikus vágókészülékű gyári gép.

Ilyen volt a pest-budai téglagyártás, amikor a 18 éves *Müller József* a Felvidékről a régi Pestre került 1870-ben. 1850 május 15-én született a sárosmegyei Vaniskócon, tekintélyes birtokos polgári családból. Atyja innen költözött *Szepesolasziba*, hol birtokán gazdálkodott. A fiú iskoláit *Lőcsén* és *Eperjesen* végezte. 1870-ban az *Országút* (ma Vilmos császáruút) és az *Uj-utca* (ma Gróf Zichy Jenő-utca) sarkán maig álló régi ház második emeletének a *Zichy Jenő* utcára néző két sarokszobájában elhelyezett *Kereskedelmi Akadémia* hallgatója lett. Az iskolát a *Pesti Lloyd* társulat tartotta fenn, igazgató *Lewin József* volt, az iskolának elnöke *Vass Ferenc*, a Kereskedelmi Bank igazgatója, később a szigorú *Wahrmann Mór*, aki a vidéki fiút nem nézte jó szemmel, mert az iskolában csak pesti ifjakat akart látni. A fiatal Müller egy osztályt „*ugrott*”, vagyis két évet végzett egy alatt, házinevelő lett *Pirnitzer* dorottyauteai bankár családjánál, majd 1872 november 4-én mint *gyakornok* belépett az *akkori Ujlaki Téglá és Mészégető Rt.* akkor még igen kezdetleges gyárába. Ezt a kiegyezést 1867-ben követő évek építkezése kedve fellendülése idején 1869-ben *Pfeiffer Ignác* alapította néhány barátjával együtt a már említett *Kunwald-féle kemencéből*, melyeket 250.000 forintért vett meg. A fiatal gyakornok havi fizetése 20 forint volt, négy hónap múlva azonban mint könyvelő dolgozott havi 60 forint fizetéssel.

A kiegyezéskor nagy építkezések kezdődtek. Ekkor már — a harmincas évek óta — meg volt a *Gubacsi téglágyártó*. Ez a későbbi rákosmezei és budakesziúti égetőkkel együtt a *Drasche-féle téglagyárak* alapja lett. Ebben az időben zajlik le a sok alapítás („*gründolás*”). Sok bank alakul, így a „*Municipal*” is, mely 1869-ben a mai *Jászberényi-úton* épít egy téglagyártat, az *Andrássy-út* (akkor *Radialstrasse*: *Sugárút*), egész háztömbjeit építi, amikor jön az 1871. évi porosz-francia háború utáni nagy európai pénzkriszisek, a hírhedt 1878-i „*Hamburgi Fekete Szerdó*”-nak előszele: az 1873-i bécsi „*Börzenkrach*”. Megbukott a „*Municipal*” is, megrendült az „*Ujlaki*” is, azonban 1879-re, az *Andrássy-út* mellékutcainak kiépítésének idejére újra talpra állott. A fiatal Müller ezalatt már a gyár belső életében vett tevékeny részt, 1882-ben a német téglagyárakat tanulmányozta, ugyanebben az évben az ő tervei szerint épült fel az *első magyar mészégető körkemence* Ujlakon, ezt rövidesen még négy másik követte. 1886-ban lett cégjegyző. 1890-ben a társaság Müller József kezdesére egy kisebb ujlaki téglágyártó kitérő agyagterületét is megszerezte. 1892-ben már ügyvezető igazgató. A gyár innen kezdve keze alatt hatalmasan fellendült, 1898-tól áttért a gépiüzemi téglagyártásra, a bécsi *Pazmanium* új épületének építéséhez szállított tetőeserepet. Az 1911 május 20-i tűzvész után a gyár megnagyobbodott. A társaság közben 1895-ben

a pesti oldalon művakolat („*műhagyaték*”) gyártat létesített Müller igazgató németországi tanulmányútján nyert tapasztalatok alapján. Szerzett egy *dunai kotrógép*es hajót, megszerzte a *csillaghegy-péterhegyi téglagyártat* s egy mészakőbányát ugyanott. 1902-ben, működése 30 éves jubileumakor vezérigazgató lett. 1912-ben kezdette el a gyár a *műpalalemes* gyártását. Müller József teremtette meg 1900-ban a magyar téglakartelt. 1911-ben már rendkívül sokoldalú közgazdasági tevékenységet folytat: székesfővárosi bizottsági tag, a székesfővárosi központi választmány, a közevisi, esaternázási, útépitési, közvágóhídi és gázgyártási bizottságok tagja, az „*Ujlaki Téglá-és Mészégető Rt.*” vezérigazgatója, a rokon szakmák igazgatóságainak alelnöke és elnöke.

Mint ilyen, *Khuen-Héderváry Károly* gróf akkori miniszterelnök előterjesztésére *Ferenc József* királytól „*Ujlaki*” előnévű magyar nemességet nyert a következő címeres adománnyal: *Csücsköstálpú paizs arany mezejébe felnyúló kék ékalakú mezőben zöld paizstálpú fölött kék folyó partján levő szikladombon háromtoronyos, nyitottkapus vár, a baloldali mezőben négyküllős fekete fogaskerék, a jobboldali arany mezőben zöld babérkoszorúval körített fekete kalapács. Sisakdísz: deréktől kinövő oroszlán jobb mancsával a paizsbeli kalapácsot markolja; takarók: kék-arany és vörös-ezüst. Ebből az alkalomból a külföldi szaklapok (*Ton-**

industrie-Zeitung — Berlin 1911. 145, *Internationales Zentralblatt für Baukeramik* 1911. 802.) nagyobbabszabású cikkeiben emlékeztek meg a kitüntetett közgazdasági tevékenységéről.

Ugyanakkor azonban Müller József résztvett Óbuda és Ujlak életében, agilis szelleme mindenütt alkotott és cselekedett. 1899-ben egy őszi napon az árvíz által fenyegetett óbudai részeket végzett eredményes mentőmunkát. 240 pár lóval este fél 7-től 4000 zsákkal, 1500 gyári munkással rakatta a földet a gátra, embereit bográcsban főzött étellel és sörral buzdította. A gátat sikerült felhúzni s így Óbuda megmenekült a veszedelemtől. Az ezernyi munkás egészségügyével a legmelegebben törődött: a kemencék fűtőmunkásai állandóan citromsavas, cukros húsítóket kaptak. Sztrájkmozgalmaikat kívánságaik humanus teljesítésével szerelte le.

A Ganz-gyár az ő ösztönzésére kezdett téglagyári gépeket készíteni, 1905-től kezdve már az összes magyar téglagyárak magyar gépeket használtak.

1922-ben ünnepelte ötvenesztendősi jubileumát, 1929 június 3-án arkéjét leplezték le. A kommun alatt a Gyűjtőfogház II. em. 69. számú közős zárkájának foglya volt három hétig. Fogolytársai a következők voltak: *Brauch* Ferenc gyáros, *Erődy-Harrach* Tihamér és *Glücksthal* Samu ügyvédek, *Horváth* Elemér min. tan., bankigazgató, *Kovácsy* Kálmán ev. lelkész Rákospalota, *Porzsolt* Kálmán szerkesztő, *Szakáll* Antal író, *Wolfner* Tivadar gyáros.

A kommun utáni papirospénz inflációja idején a *Pester Lloyd* egy vezércikkében német példára ő ajánlotta az akkori magyar kormánynak, hogy a leromló koronából nagy építkezéseket kezdjen: „*Aranyat csináljon papirosból.*” Annakidején pusztába kiáltó szó volt ez a vezércikk, egy év múlva már óriási árkülönbszettek állottak be: a közben semmivé lett papírpenzen városrészek épülhetek volna fel.

Híresek voltak az 1900-as években a kedélyes ujlaki disznótoros vacsorák, melyeken *Bárczy* István akkori polgármester és a tanácsnokok rendszeresen megjelentek. *Bárczy* István egy ilyen alkalommal mondott pohárköszöntőt a házigazdára, aki életében csak egy dolgot kért tőle, azt hogy ő adja össze férjhezmenő lányát.

Ujlaki Müller József 1926 május 10-én vonult nyugalomba. „A primadonnának is kell tudniok azt a pilanatot, amikor még képességeik teljében lépnek vissza!” Ezt mondotta egy akkor tartott beszédében. Ugyanekkor a Téglakartel díszelnökévé választotta.

Egész életében jelentékeny szakirodalmi munkásságot fejtett ki, a kis gyárból lett nagy gyárüzemek máig is kikérik pátriárkális bölcsességű tanácsait. A budai nagy téglüzemét most fia, *Pál*, vezeti, aki külföldön szerezte mérnöki és vegyész oklevelét.

Örülünk, hogy a nagy céhmester 80-ik születésnapjára, mindezeket följegyezhattük róla.

Bevilaqua-Borsody Béla.